

XALQARO SAVDONING SIRKULYAR IQTISODIYOT TAMOYILLARIGA UYG‘UNLASHUVIDA ASOSIY TENDENSIYALAR

Muratova Shohista Nimatullayevna

Bojxona instituti kafedra boshlig‘i, i.f.d., professor

ORCID 0000-0002-8133-9094

E-mail: shohista11@mail.ru

Annotatsiya

Maqolada “yashil” iqtisodiyot doirasida ishlab chiqarilgan sirkulyar tovarlar xalqaro savdosining asosiy tendensiyalari ko‘rib chiqilgan bo‘lib, sirkulyar tovarlar savdosi bilan bog‘liq imkoniyatlar va xavflar tahlil qilingan. Tovarlarni noto‘g‘ri identifikatsiyalash, Uyg‘unlashtirilgan tizim (UT)dagi bo‘shliqlar hamda UT va Bazel konvensiyasining chiqindilar savdosiga oid qoidalari o‘rtasidagi nomuvofiqliklar tovarlar savdosidagi asosiy muammolar sifatida aniqlangan.

Kalit so‘zlar: sirkulyar iqtisodiyot, “yashil” iqtisodiyot, sirkulyar mahsulotlar, xalqaro savdo, sirkulyar xizmatlar, “sirkulyar” savdo oqimi, Uyg‘unlashtirilgan tizim, Bazel konvensiyasi.

Аннотация

В статье рассматриваются основные тенденции международной торговли циркулярными товарами, произведенными в рамках “зеленой” экономики и проанализированы возможности и риски, обусловленные торговлей циркулярными товарами. Некорректная идентификация товара, пробелы Гармонизированной системы (HS), противоречия между HS и положениями Базельской конвенции применительно к торговле отходами определены как основные проблемы в торговле этими товарами.

Ключевые слова: циркулярная экономика, “зелёная” экономика, циркулярная продукция, международная торговля, циркулярные услуги, “циркулярные” торговые потоки, Гармонизированная система, Базельская конвенция.

Abstract

The article examines the main trends in international trade in circular goods produced within the framework of the “green” economy and analyzes the opportunities and risks associated with trade in circular goods. Incorrect identification of goods, gaps in the Harmonized System (HS), contradictions between HS and the provisions of the Basel Convention in relation to waste trade are identified as the main problems in the trade of these goods.

Keywords: circular economy, “green” economy, circular products, international trade, circular services, circular trade flows, Harmonized System, Basel Convention.

KIRISH

Butun dunyoda chiqindilarning hosil bo‘lish sur‘ati yil sayin oshib bormoqda. 2020-yilda dunyoda jami 2,24 milliard tonna qattiq chiqindi hosil bo‘lgan. Uning atigi 17 foizi qayta ishlangan. 2050-yilga borib aholining tez sur‘atlar bilan o‘sishi va

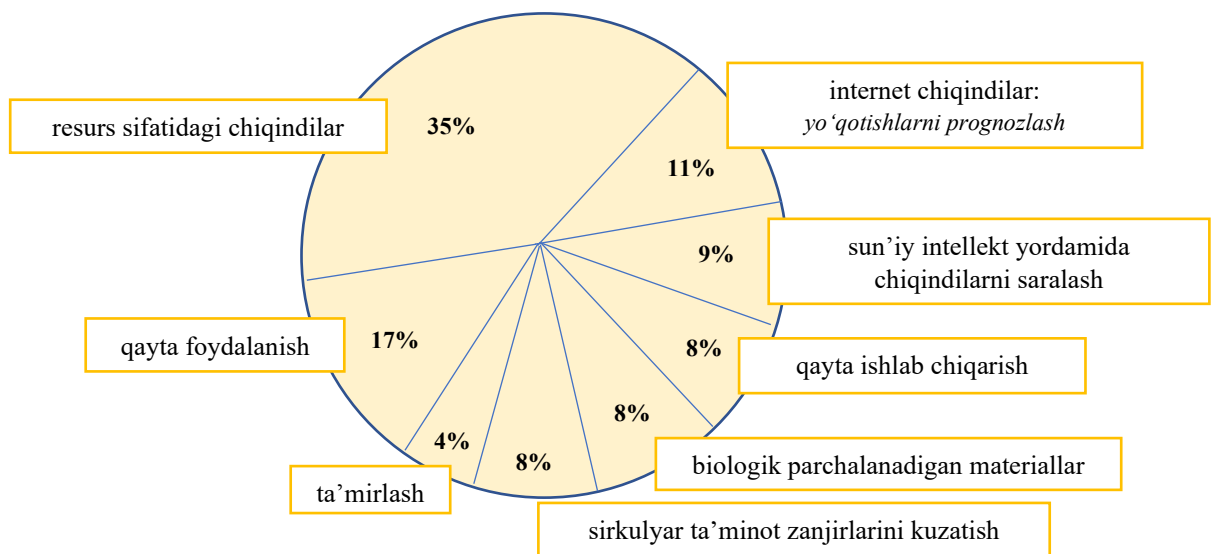
urbanizatsiya tufayli yillik chiqindilarning vujudga kelishi 2020-yildagiga qaraganda 73 foizga oshib, 3,88 milliard tonnaga yetishi kutilmoqda.

Ma'lumki, sirkulyar iqtisodiyot atrof-muhit ifloslanishining oldini olish bilan bir qatorda, resurslarni tejash, biologik xilma-xillikni asrash, ishlab chiqarish va iste'mol qilishning barqaror modellarini yaratish, iqlim o'zgarishiga qarshi kurashish, ushbu yo'nalishlarda innovatsiyalarni tatbiq etish, biznesni rivojlantirish va qo'shimcha ish o'rinlarini yaratish imkonini beradi.

Mamlakatimizda "yashil" iqtisodiyotga o'tish choralarini jadallashtirish, "yashil" va inklyuziv iqtisodiy o'sish modelini targ'ib qilishga katta e'tibor qaratilmoqda. Bu borada, mamlakatimizda "yashil" iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, "yashil" investitsiyalarni jalb qilish, ekologik inqirozning salbiy ta'sirini yumshatish borasida strategik maqsadlar belgilab olingan.

ADABIYOTLAR SHARHI

Sirkulyar iqtisodiyot hozirgi vaqtda dunyoning ko'pgina mamlakatlarida iqtisodiy siyosatning yetakchi yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. 1-rasmda 3964 ta startap va innovatsion kompaniyalar faoliyatini tahlil qilgan Top 8 Circular Economy Trends&Innovations in 2023 hisoboti [1] mualliflari tomonidan 2023-yil boshida sirkulyar iqtisodiyotni rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari keltirilgan.

1-rasm. Sirkulyar iqtisodiyotning asosiy tendensiyalari¹

Tahlildan ko'rinib turibdiki, sirkulyar iqtisodiyot rivojlanishining 70%dan ortig'i sirkulyar mahsulotlar ishlab chiqarish bilan bog'liq (ya'ni, sirkulyar iqtisodiyot doirasida ishlab chiqarilgan tovarlar). Biroq, ushbu tovarlarning xalqaro savdosi masalalari ma'lum darajada zamonaviy iqtisodiy tahlil doirasidan chetda qolmoqda. [2] ishda ta'kidlanganidek, xalqaro savdo va sirkulyar iqtisodiyot o'rtasidagi murakkab munosabatlar, shuningdek, ushbu munosabatlardan kelib chiqadigan imkoniyatlar va xavflarni tushunish cheklanganligicha qolmoqda. Ushbu sohadagi

¹ Muallif ishlanmasi

tadqiqotlarning nisbatan kamligini hisobga olgan holda, sirkulyar tovarlar xalqaro savdosining hozirgi holatini ko‘rib chiqish dolzarbdir.

Shuni ta’kidlash kerakki, birlamchi resurslar savdosi pasayish darajasida bo‘lsa ham sirkulyar iqtisodiyotda doimo yuqori talabga ega bo‘ladi, lekin ilmiy jihatdan 100% “sirkulyarlik” imkoniyati mavjud emas. Shuningdek, birlamchi resurslar savdosi “sirkulyar” mahsulotlarni ishlab chiqarish uchun zarur resurslarni qayta taqsimlash orqali sirkulyar iqtisodiyotga o‘tishni ta’minlashda muhim ahamiyatga ega.

Ko‘pgina xalqaro savdo operatsiyalari ishlab chiqarishning “yaratish-foydalanish-utilizatsiyalash” tamoyiliga amal qiluvchi chiziqli modeli doirasida ishlab chiqarilgan tovarlarni o‘z ichiga oladi. Bunga xomashyo savdosi, an’anaviy chiziqli faoliyat uchun ishlab chiqarilgan yangi tovarlar, xizmatlar va poligon yoki yoqish uchun mo‘ljallangan chiqindilar bilan savdo qilish kiradi.

Chiziqli oqimlarning ustunligiga qaramay, sirkulyar tovarlar (xizmatlar) savdosi umumiy global savdoning o‘sib borayotgan tarkibiy qismidir. Masalan, 2000-2019-yillarda foydalanilgan tovarlar, ikkilamchi xom ashyo va qayta ishlash uchun chiqindilar savdosi qiymati 230%dan ko‘proqqa oshgan, shu davrda barcha tovarlar eksportining umumiy qiymati taxminan 195%ga oshgan [3].

Sirkulyar savdo oqimlari chiziqli savdoni o‘zgartirishi yoki to‘ldirishi mumkin. Masalan, qayta ishlangan yoki foydalanilgan tovarlar importi yangi ekvivalent tovarlarning importini yoki mahalliy ishlab chiqarishni siqib chiqarishi mumkin. Xuddi shunday, ikkilamchi xom ashyo importi birlamchi buyumlar ishlab chiqarishni almashtirishi yoki to‘ldirishi mumkin. Sirkulyar savdo oqimlari ishlatilgan yoki qayta tiklangan tovarlar yoki ikkilamchi xom ashyolardan foydalanish hisobiga yangi materiallar va mahsulotlarga bo‘lgan talabni kamaytirishi va mamlakat ichidagi sirkulyar o‘tishni qo‘llab-quvvatlash uchun zarur bo‘lgan tovarlardan foydalanishni yaxshilashi mumkin.

Shunga qaramay, mualliflar J.Barrie, M.Schneider-Petsinger, T.Benton [4] tomonidan tayyorlangan hisobotda ta’kidlanganidek, sirkulyar savdo oqimining har bir turi aniq savdo qoidalari va standartlarining yo‘qligi, ta’minot zanjirining shaffofligi va kuzatuvchanligining pastligi va savdo proteksionizmining kuchayishi bilan bog‘liq muammolarga duch kelmoqda.

Sirkulyar savdo oqimlari ma’lum sharoitlarda ta’minot zanjirining buzilishi, chiqindilarni boshqarish uchun qo‘shimcha xarajatlar va mahalliy ishlab chiqarishning zaiflashishi kabi qo‘shimcha xavflarni keltirib chiqarishi mumkin.

METODOLOGIYA

Mazkur maqolada sirkulyar tovarlarning xalqaro savdo xususiyatlari o‘rganilgan. Tadqiqotimiz davomida xalqaro savdoda sirkulyar tovarlar savdosi bilan bog‘liq imkoniyatlar va xavflar monografik tahlil qilindi. “Yashil” iqtisodiyot doirasida ishlab chiqarilgan sirkulyar tovarlar xalqaro savdosining asosiy tendensiyalarini yoritishda tizimli yondashuv, deduksiya va induksiyaning ilmiy usullari, shuningdek, normativ-huquqiy, empirik usullardan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Sirkulyar tovarlar, xizmatlar va intellektual mulk mahsulotlari savdosi. Hozirgi vaqtda tayyor “sirkulyar” tovarlarga yuqori bojxona bojlari belgilanmoqda, bu esa narxlarning asossiz o‘shishiga olib keladi. Bunday bojlarning pasayishi yoki bekor qilinishi sirkulyar iqtisodiyotga o‘tishni sezilarli darajada tezlashtiradi. Yuqori bojxona bojlari nafaqat “sirkulyar” tovarlarga, balki ekologik tovarlarning keng doirasiga ham tegishli. Shu sababli Jahon Savdo Tashkiloti (JST)ning bir necha o‘nlab a‘zolari ekologik tovarlar to‘g‘risidagi bitimni (Environmental Goods Agreement – EGA) tuzish zarurligini muhokama qila boshladilar [5].

Bir qator tadqiqotlarda “sirkulyar” xizmatlar savdosining kutilayotgan o‘shishi qayd etilgan. Bunda “sirkulyar” xizmatlar deganda, qandaydir tarzda sirkulyar biznes modellari bilan bog‘liq bo‘lgan xizmatlar, masalan, ikkilamchi xom ashyodan foydalangan holda amalga oshiriladigan xizmatlar, lizing (ijara) va boshqalar tushuniladi. Aslida sirkulyar xizmatlar savdosiga tovarlar savdosiga qaraganda kamroq e‘tibor berilgan. Bu tovarlarni sotish bilan solishtirganda xizmatlarga o‘tishning kutilayotgan o‘shishi bilan bog‘liq, chunki kompaniyalar mahsulotga egalik yoki texnik xizmat ko‘rsatish va ta‘mirlash o‘rnini bosuvchi lizing va ijara kabi “mahsulot – xizmat” tizimlariga asoslangan biznes modellarini tobora ko‘proq joriy qilmoqdalar.

1995-yildagi Xizmatlar savdosi bo‘yicha Bosh kelishuv (GATS) xizmatlarni yetkazib berishning to‘rtta usulini belgilab berdi: transchegaraviy savdo (1-usul); chet elda iste‘mol qilish (2-usul); chet elda tijorat mavjudligi (3-usul); jismoniy shaxslarning vaqtincha bo‘lishi (4-usul).

Sirkulyar xizmatlar barcha to‘rt usulni o‘z ichiga oladi. Masalan, asbob-uskunalarini masofadan kuzatish, onlayn ilovalar va almashish platformalarini taqdim etish yoki sirkulyar dizayn tajribasi (1-usul) kabi onlayn xizmatlar; ta‘mirlash, modernizatsiya qilish, qayta ishlash yoki chiqindilarni boshqarish xizmatlarini ko‘rsatish (2 va 3-usullar); yopiq kontur infratuzilmasi doirasida uskunani yig‘ish, o‘rnatish, texnik xizmat ko‘rsatish, ta‘mirlash va sinovdan o‘tkazish (4-usul).

Rivojlanayotgan raqamli transformatsiya va so‘nggi texnologik yutuqlar (masalan, masofaviy monitoring va 5G tarmoqlari orqali real vaqt rejimida aloqa), hatto an‘anaviy ravishda geografik jihatdan cheklangan deb hisoblangan xizmatlar ham hozir global miqyosda sotilayotganini anglatadi. Shu tariqa, sirkulyar xizmatlar savdosi muhim rol o‘ynaydi, bu kompaniyalarga butun qiymat zanjiri bo‘ylab sirkulyar faoliyatni amalga oshirish imkonini beradi hamda malaka va texnologiyalarni o‘zlarining xorijdagi sho‘ba korxonalariga samarali o‘tkazish imkonini beradi. Biroq, sirkulyar xizmatlar savdosi hozirda bir qator muammolarga duch kelmoqda, masalan, ikkilamchi materiallar va chiqindilar savdosi bilan bog‘liq yurisdiksiyalar bo‘ylab turli xil qoidalar va xalqaro ma‘lumotlarni uzatishdagi cheklovlar.

Sirkulyar tovarlar va xizmatlarning jahon savdosi hajmini baholash ushbu savdo toifasining umume‘tirof etilgan ta‘rifi yo‘qligi va ma‘lumotlar to‘planmaganligi sababli qiyin. Bundan tashqari, qayta ishlash uskunalari va mashinalarining global

bozor qiymati 2019-yilda 852 million dollarni tashkil etdi va 2027-yilga kelib 917,5 million dollargacha o'sishi kutilmoqda [6].

Ilgari foydalanishda bo'lgan tovarlar savdosi. Ilgari foydalanishda bo'lgan tovarlar savdosi uchta asosiy usulda amalga oshirilishi mumkin:

1. To'g'ridan-to'g'ri qayta foydalanish uchun.
2. Ta'mirlash, qayta tiklash yoki modernizatsiya qilish uchun.
3. Ikkilamchi xom ashyo sifatida foydalanish uchun.

Qayta foydalanish, ta'mirlash, modernizatsiya qilish yoki ikkilamchi xom ashyoga qayta ishlash mumkin bo'lmagan har qanday ilgari foydalanishda bo'lgan tovarlar chiqindi sifatida tasniflanishi kerak.

Yuqoridagi mezonlarga muvofiq ilgari foydalanishda bo'lgan tovarlar savdosi ko'plab iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy imtiyozlarni beradi. Masalan, bu yangi bo'lganda sotib olinmaydigan sifatli tovarlarga, ayniqsa, kam ta'minlangan aholi tomonidan egalik qilish imkonini beradi.

Masalan, Yaponiyadan ilgari foydalanishda bo'lgan poyezd vagonlari eksporti. Mahalliy atrof-muhitni muhofaza qilishning qat'iy qoidalari va poyezdlarni qayta ishlash bilan bog'liq yuqori xarajatlar tufayli Yaponiya Osiyoda ishlatiladigan harakatlanuvchi tarkibning eng yirik eksportyorlaridan biriga aylandi. Ushbu tovarlarning xaridori Indoneziyaning Jakarta shahri bo'lib, u 2018-yilga kelib 1500 dan ortiq yapon poyezdi vagonlarini xarid qilgan. Bu taklif shaharning jadal urbanizatsiya tufayli jamoat transportiga bo'lgan ortib borayotgan talabini qondirishga yordam berdi va mahalliy aholi tomonidan yaxshi kutib olindi, ular ilgari foydalanishda bo'lgan yuqori sifatli, konditsionerli yapon poyezd vagonlarini afzal ko'rishdi. Bundan tashqari, ilgari foydalanishda bo'lgan vagonlarning narxi yangilarini sotib olish narxining taxminan o'ndan bir qismini tashkil qilgan. Biroq, Jakarta vagonlarga texnik xizmat ko'rsatish uchun ehtiyot qismlarni olishda ba'zi muammolarga duch kelgan [7].

Bundan tashqari, import qilingan ilgari foydalanishda bo'lgan tovarlarni ta'mirlash, modernizatsiya qilish yoki qayta ishlash zarurati import qiluvchi mamlakatda sanoat qayta ishlash va ish joylariga talabni keltirib chiqaradi, shuningdek, mahalliy ishlab chiqarish talabini qondirish uchun qimmatli ikkilamchi xom ashyo manbasini ta'minlaydi. Misol uchun, Yaponiyadan Vyetnamga ilgari foydalanishda bo'lgan traktorlar savdosi traktorlarni Vyetnam iqlimi va mahalliy sharoitiga moslashtirish uchun mahalliy ta'mirlash sanoatini yaratdi.

McKinsey & Company ekspertlari ilgari foydalanishda bo'lgan tovarlar savdosining qiymatini hozirda taxminan 6 milliard yevroga baholaydilar va kelgusida bu sektor har yili taxminan 35 foizga o'sib, 2025-yil oxiriga kelib bozor qiymati 20 milliard yevroga yetishini prognoz qilmoqdalar.

Ilgari foydalanishda bo'lgan tovarlar savdosining o'sishi rivojlanayotgan mamlakatlardagi iste'molchilar uchun foydalidir, chunki bu ularga sifatli ilgari foydalanishda bo'lgan tovarlarni o'xshash, past sifatli yangi tovarlarga qaraganda arzonroq narxda sotib olish imkonini beradi. Shu bilan birga, bu ushbu tovarlarning transchegaraviy savdosini ham murakkablashtiradi, chunki bojxona organlarining

normativ hujjatlarga rioya etilishini ta'minlash uchun zarur tekshiruvlarni o'tkazishni qiyinlashtiradi.

Qayta tiklangan tovarlar savdosi. Yana bir "sirkulyar" savdo oqimi – bu qayta tiklangan yoki qayta ishlab chiqarilgan tovarlar savdosi. Eng ko'p sotiladigan qayta tiklangan tovarlarga avtomobil va samolyot qismlari, elektronika, mebel, sanoat uskunalari va tibbiy asbob-uskunalar kiradi. 2018-yilda qayta tiklangan maishiy elektronika global bozori taxminan 10 milliard dollarga baholangan. Hozirgi vaqtda Buyuk Britaniyaning ta'mirlash sanoatining umumiy qiymati 2,4 milliard funt sterlingga baholanmoqda, avtomobil sanoati uning eng rivojlangan tarmoqlaridan biri hisoblanadi.

Hisob-kitoblarga ko'ra, 2025-yilda faqat avtomobil qismlarini ta'mirlash bo'yicha jahon bozori 24 milliard dollargacha o'sishi mumkin. Biroq, qayta ishlab chiqarilgan avtomobil qismlari savdosi tuzilmasi elektromobillarga o'tish natijasida sezilarli darajada o'zgarishi mumkin, bu esa ta'mirlash uchun mutlaqo boshqa jihozlar va ko'nikmalarni talab qiladi.

Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) hisob-kitoblariga ko'ra, qayta tiklash jarayonlari energiyani 50 foizdan ko'proq tejashga va chiqindilarni ishlab chiqarishni 80 foizdan ko'proq qisqartirishga olib kelishi mumkin. Xavfli materiallar bilan ishlash nuqtai nazaridan qayta tiklash, shuningdek halqani yopishning xavfsiz usulini taklif qiladi.

Shuni ta'kidlash kerakki, qayta tiklangan va qayta ishlab chiqarilgan tovarlar savdosi ko'plab to'siqlarga duch keladi. Birinchidan, aksariyat davlatlar yangi, ta'mirlangan, qayta tiklangan va ilgari foydalanishda bo'lgan tovarlar o'zaro rasman farq qilinmaydi, buning natijasida qayta ishlab chiqarilgan mahsulotlarning transchegaraviy savdosi bo'yicha ma'lumotlar mavjud emas. Bu ta'mirlash jarayonidan xabardor bo'lmaslik, unga ishonch yo'qligi yoki mahalliy sanoat uchun tahdidning kombinatsiyasi bilan bog'liq. Shuning uchun hukumatlar qayta ishlab chiqarilgan tovarlarni ilgari foydalanishda bo'lgan tovarlarga ekvivalent deb talqin qilishga moyildirlar. Binobarin, qayta ishlab chiqarilgan tovarlar yuqori import tariflari yoki import taqiqlari, yirik eksport taqiqlari va murakkab byurokratik tartiblar kabi notarif savdo to'siqlariga duchor bo'lishi mumkin. Ushbu to'siqlar qayta ishlab chiqaruvchilarning ishini murakkablashtiradi, chunki ular tranzaksiyalarning vaqti va xarajatlarini oshiradi hamda tovarlarni yetkazib berishni oldindan aytib bo'lmaydi [8].

Qayta tiklangan tovarlar savdosidagi yana bir to'siq bu tovarlarni tavsiflash va kodlashtirishning Uyg'unlashtirilgan tizimi (UT)da ushbu tovarni identifikatsiya qiluvchi kodlarning mavjud emasligidir. Hozirgi vaqtda faqat bitta qayta tiklangan tovar – qayta tiklangan shinalar (shina protektorlari) – UT kodiga ega. UTda identifikatsiyani takomillashtirish qayta tiklangan mahsulotlarning xalqaro savdosi doirasida moddiy oqimlarni yanada aniqroq kuzatish imkonini beradi.

UT kodlarining yuqorida aytib o'tilgan cheklovlarini bartaraf etish uchun qayta ishlangan mahsulotlar savdosini qo'llab-quvvatlovchi ba'zi mamlakatlar ikki tomonlama savdo bitimlariga asosiy va qayta ishlangan tovarlarni tashkil etuvchi

rasmiy ta'riflarni kiritdilar. Masalan, Yevropa Ittifoqi va Vyetnam o'rtasidagi erkin savdo bitimida qayta ishlangan tovarlar ta'rifi kiritilib, bunday tovarlar bilan muvofiqlashgan savdoni amalga oshirish imkonini beradi. Transtinch okeani hamkorligi bo'yicha keng qamrovli va progressiv kelishuv (CPTPP) ham qayta ishlangan va ilgari foydalanishda bo'lgan tovarlarni aniq ajratib, qayta ishlangan tovarlarga import taqiqlari yoki cheklovlari qo'yilmasligi kerakligini aniqlab beradi.

Qayta ishlash uchun chiqindilar va lomlar savdosi. Qayta ishlash uchun chiqindilar va lomlar savdosi – muhim sirkulyar savdo oqimi hisoblanadi. Birinchidan, xavfli va xavfsiz chiqindilarni farqlash muhimdir. Chiqindilar, agar ular odamlar yoki atrof-muhit uchun xavf tug'dirmasa, xavfsiz deb qaraladi. Bazel konvensiyasi talablaridan kelib chiqib, xavfli chiqindilarni o'z joyida qayta ishlash kerak. Shu bilan birga, savdosi amalga oshirilayotgan chiqindilar juda xilma-xil bo'lib, bu holat ularni tartibga solish jarayonini qiyinlashtiradi.

Chiqindi va lomlar savdosi normativ talablarga rioya qilish bilan bog'liq boshqaruv muammolari tufayli murakkab hisoblanadi. Shu sababli, chiqindilarni utilizatsiya qilish bo'yicha qat'iy talablarga ega bo'lgan yuqori daromadli mamlakatlar ularni qayta ishlashdan ko'ra chet elga, odatda, past va o'rta daromadli, mehnat xarajatlari past va ekologik standartlar yengilroq bo'lgan mamlakatlarga jo'natadi.

Qayta tiklanadigan chiqindilar (shu jumladan, metall parchalari va qoldiqlari) savdosi sirkulyar iqtisodiyotga erishishning muhim elementi hisoblanadi. Chiqindilarni boshqarishda "qayta tiklash" atamasi ko'pincha chiqindilarni yoqishdan energiyani qayta tiklashni anglatadi. Biroq, qayta tiklash elektron chiqindilardan alyuminiy, mis, oltin va tantal kabi qimmatbaho rangli metallarni olish shaklida ham bo'lishi mumkin. Ushbu yondashuv faqat energiyani qayta tiklashdan ko'ra ko'proq sirkulyarlik salohiyatini taqdim etadi.

Qayta ishlanadigan chiqindilarni sotishning mavjud afzalliklariga qaramay, ushbu moddiy oqimlarda transchegaraviy savdoni tartibga solish murakkabdir. Hozirgi vaqtda bunday muammolardan biri UT kodlari va Bazel konvensiyasi talablari o'rtasidagi uyg'unlikning mavjud emasligi. Bazel konvensiyasining chiqindilarga nisbatan ta'rifi uni yo'q qilish, ya'ni uning qiymatini minimal darajaga tushirishga qaratilgan bo'lsa, UTning asosiy maqsadi chiqindilarni tovarlar, ya'ni iste'mol qiymati mavjud obyektlar sifatida ko'rib chiqishdir. Bu bojxona xizmatlari uchun chiqindilarni tasniflashni murakkablashtiradi. 2013-yildan boshlab Bazel konvensiyasida ko'rsatilgan ro'yxatlarni Uyg'unlashtirilgan tizim kodlari bilan muvofiqlashtirishga harakat qilinmoqda. Bu masalaning ijobiy yechimi sirkulyar chiqindilar savdosini hisobga olish samaradorligini oshirishga yordam beradi. UTning so'nggi tahririda yangi kod – 8549 "Elektron va elektrotexnika mahsulotlarining chiqindilari va lom" joriy etildi.

Shunga qaramay, Germaniyaning Statista kompaniyasi [9] tahlilchilari tomonidan 2026-yilda sirkulyar tovarlar aylanmasining 2022-yilga nisbatan o'sishi bo'yicha hisob-kitoblar amalga oshirilgan (1-jadval).

1-jadval
2026-yilga kelib sirkulyar tovarlar savdosi hajmining o‘shishi

Sirkulyar tovarlar	Sirkulyar tovarlar bozorining daromadi, <i>mlrd. AQSh dollarda</i>	
	2022-yil	2026-yil
Maishiy elektrotexnika	93,39	185,79
Asbob-uskunalar	72,65	164,19
Kiyim-kechak	61,32	120,18
Mebel	30,75	69,69
Maishiy uskunalar	28,35	65,09
Aksessuarlar	15,86	31,9
O‘yinchoqlar	14,55	30,83
Poyabzal	12,55	26,01
Hashamat buyumlari	9,47	19,07

Ma’lumotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, sirkulyar tovarlar savdosi hajmi 2026-yilga kelib “ilgari foydalanishda bo‘lgan tovarlar” sifatida aniqlanishi mumkin bo‘lgan barcha mahsulot toifalari bo‘yicha ikki barobardan ko‘proq o‘shishi kutilmoqda. Bu shuni anglatadiki, xalqaro savdo, hech bo‘lmaganda ilgari foydalanishda bo‘lgan tovarlar bilan ham taxminan ikki baravar ko‘payadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xalqaro Savdo Palatasi (ICC) tomonidan 2021-yilda e’lon qilingan hisobotda, agar hukumatlar sirkulyar biznes modellarini qabul qilishni tezlashtirish bo‘yicha o‘z oldiga qo‘ygan maqsadlariga erishmoqchi bo‘lsalar, global savdo qoidalarini jiddiy qayta ko‘rib chiqish zarurligini ta’kidlaydi.

Hisobotda ta’kidlanishicha, xalqaro savdo resurslar samaradorligini oshirishda muhim rol o‘ynasa-da, bugungi kunga qadar chora-tadbirlar asosan milliy darajada va muvofiqlashtirilmagan holda ishlab chiqilgan. Ushbu “chala” tashabbuslarning yakuniy natijasi kompaniyalarning sirkulyar yechimlarni amalga oshirish qobiliyatiga to‘sqinlik qiluvchi savdodagi kelishmovchiliklarning kuchayishiga olib kelib, ular yirik miqyos hisobiga iqtisod qilish uchun transchegaraviy savdoga tayanadi. Hisobotda quyidagilar alohida ta’kidlangan:

- elektromobillarning akkumulyatorlarini qayta ishlashga qayta ishlash qoidalari yoki chiqindilarni tashkil etuvchi ta’riflardagi yurisdiksiyalar o‘rtasidagi farqlar sezilarli darajada to‘sqinlik qiladi;

- Yevropa qoidalarining umumiy talqinining mavjud emasligi “chiqindilar”ning Yevropa Ittifoqi yurisdiksiyalari bo‘ylab harakatlanishida to‘siqlarga olib keladi, chunki mamlakatlar xavfli chiqindilar deb hisoblanadigan turli xil ro‘yxatlarni qabul qiladilar;

- milliy qonunchilik qayta ishlatilishi, ta’mir qilinishi, qayta ishlatilishi yoki qayta tiklanishi mumkin bo‘lgan mahsulotlar yoki materiallar bilan utilizatsiya qilinishi kerak bo‘lgan mahsulotlarni samarali farqlamaydi;

- chiqindilarni qayta ishlatish ko‘pincha mahsulot sifatini emas, balki faqat kelib chiqishini hisobga oladigan qoidalar bilan cheklanadi;

- UTning nomukammalligi sirkulyar tovarlarni samarali aniqlashga to‘sqinlik qiladi;

- ikkilamchi materiallarga yuqori bojxona tariflarini qo‘llash sirkulyar oqimlarning narxini sezilarli darajada oshirishi mumkin.

Yuqorida keltirilgan fikrlarni umumlashtirgan holda, shuni qayd etish kerakki, UT va “Xavfli chiqindilarni chegaralararo tashish va yo‘q qilib yuborish ustidan nazorat qilish to‘g‘risida”gi Bazel konvensiyasi doirasida sirkulyar tovarlarni identifikatsiyalashning aniq qoidalariga o‘tishni tezlashtirish, ushbu mahsulotlarning samarali kuzatilishini ta‘minlash va qayta tiklangan mahsulotlar savdosida “soxta” bozorning paydo bo‘lish potensialini bartaraf etish bilan bog‘liq muammolarni hal qilish juda muhimdir. Sirkulyar tovarlar xalqaro savdosining muvaffaqiyati, jumladan, sirkulyar iqtisodiyotning muvaffaqiyati ko‘p jihatdan shu va boshqa tegishli masalalarni hal etishga bog‘liq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Top 8 Circular Economy Trends & Innovations in 2023. URL: <https://www.startus-insights.com/innovators-guide/top-8-circular-economy-trends-innovations-in-2021/>
2. The role of international trade in realizing an inclusive circular economy. URL: <https://www.chathamhouse.org/2022/10/role-international-trade-realizing-inclusive-circular-economy/02-what-circular-trade>
3. Chatham House. *circulareconomy.earth*, 2022. «Trade flows». URL: <https://circulareconomy.earth/trade?year=2000&category=2&units=value&autozoom=1>.
4. Barrie J., Schneider-Petsinger M., Benton T. The role of international trade in realizing an inclusive circular economy. URL: <https://www.chathamhouse.org/2022/10/role-international-trade-realizing-inclusive-circular-economy/02-what-circular-trade>
5. WTO, Environmental Goods Agreement (EGA). URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/ega_e.htm
6. Grand View Research. Recycling Equipment Market Size, Share & Trends Analysis Report. URL: <https://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/recycling-equipment-market>
7. The role of international trade in realizing an inclusive circular economy. URL: <https://www.chathamhouse.org/2022/10/role-international-trade-realizing-inclusive-circular-economy/02-what-circular-trade>
8. Snodgrass D. Remanufacturing – Sustainability for the 21st Century, presentation. URL: https://www.wto.org/english/forums_e/public_forum12_e/session40snodgrass_e.pdf
9. Estimated revenue of the circular economy market in 2022 and 2026 worldwide, by category. URL: <https://www.statista.com/statistics/1337439/circular-economy-market-revenue-by-category/>

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir:

Xakimov Ziyodulla Axmadovich

Ingliz tili muharriri:

Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich

Rus tili muharriri:

Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li

Musahhah:

Karimova Shirin Zoxid qizi

Sahifalovchi va dizaynerlar:

Sadikov Shoxrux Shuxratovich

Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2025-yil, sentyabr, 9-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta:

info@marketingjournal.uz

Bot:

[@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)

Tel.:

+998977838464, +998939266610

Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710**. GOCT 7.56-2002 " Seriyali nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlataro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**